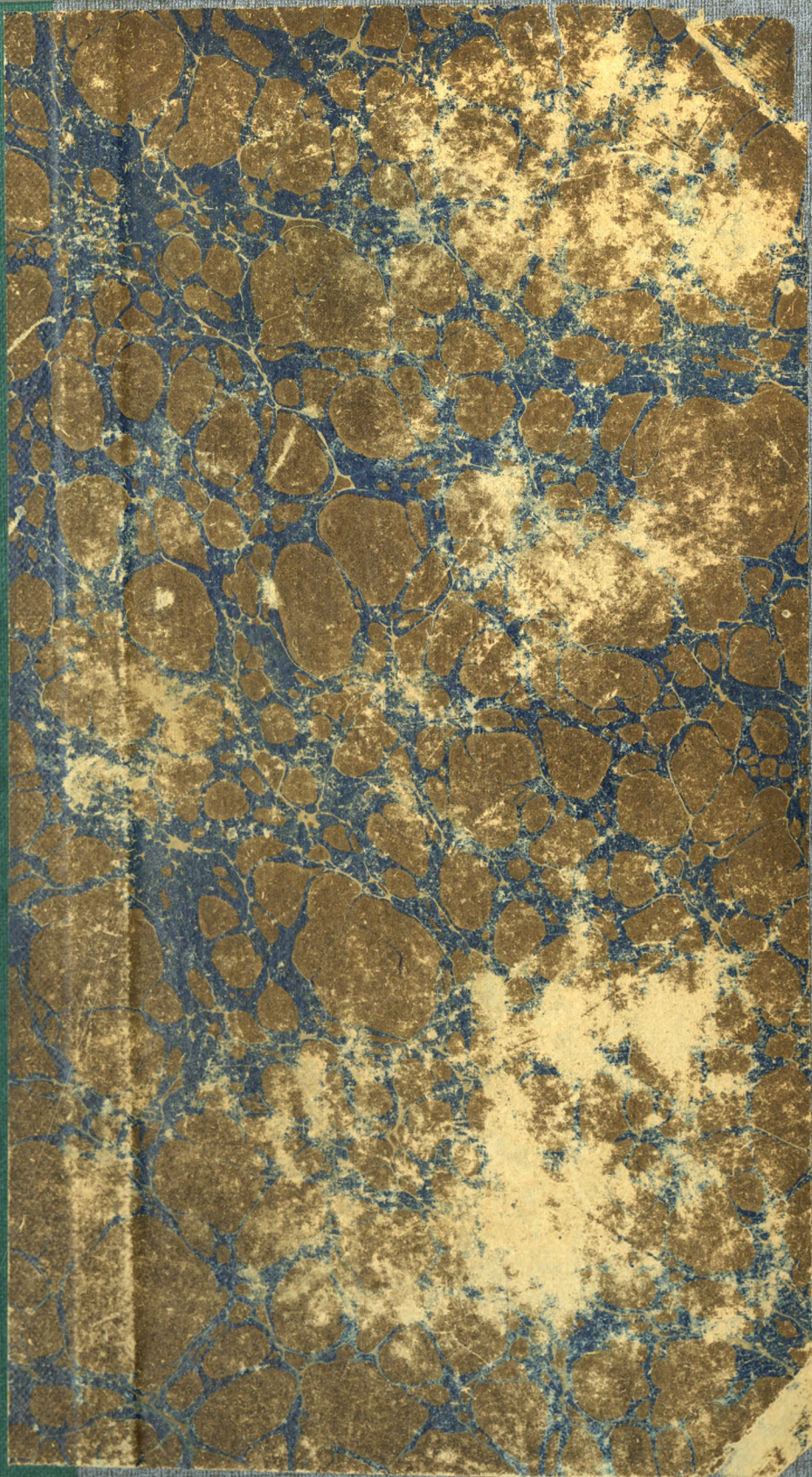

Politikai
röpiratok.

146.

Dr. Pallagi, elős.

NP.

176
1300

EMLÉKBESZÉD

HIDVÉGI GRÓF

MIKÓ IMRE

FELETT.

A SZÉKELY-MIKÓ, TANODA ÁLTAL RENDEZETT GYÁSZ-ÜNNEPÉLYEN

TARTOTTA

NAGY PÉTER

A SEPSI-SZENTGYÖRGYI REF. TEMPLOMBAN

NOVEMBER 26-án, 1876.

13

KOLOZSVÁR.

NYOMATOTT STEIN JÁNOS M. KIR. EGYET. NYOMDÁSNÁL A REF. TANODA BETŪVEL.

1877.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

MILK OF HUMAN

BY

WILLIAM H. D. ...

PH.D.

CHICAGO, ILL.

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1911

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

12

EMLÉKBESZÉD

HIDVÉGI GRÓF

MIKÓ IMRE

FELETT.

A SZÉKELY MIKÓ TANODA ÁLTAL RENDEZETT GYÁSZ-ÜNNEPÉLYEN

TARTOTTA

NAGY PÉTER

A SEPSI-SZENTGYÖRGYI REF. TEMPLOMBAN

NOVEMBER 26-án, 1876.

KOLOZSVÁR.

NYOMATOTT STEIN JÁNOS M. KIR. EGYET. NYOMDÁSNÁL A REF. TANODA BETŰVEL.

1877.

EMERSON

LECTURES

EMERSON

LECTURES

LECTURES

DEBALLAGI MÓR.

LECTURES

LECTURES

LECTURES

LECTURES

LECTURES

Eljöttem — szives meghívástokra — hogy együtt sirassuk el azt a nagy vesztést, melylyel ez — anynyi jelesünk halála által gyászos emlékű — esztendő ősze sujtá a hazát, a nemzetet; közelebbről ez országrészt és ebben reformált anyaszentegyházunkat. Eljöttem, hogy megkisérljem szót adni érzelmeinknek azon nagy férfi ravatala mellett, a ki nemes önmegtagadással, kifáradni nem tudó buzgósággal szentelte életét a köznek: a kinek hazája szeretetében bensősége; az igaz és szent ügy mellett megtörhetlen hűsége; a munkában kitartása; a tanácsban bölcsesége; az áldozatokban készsége; a jótételben bőkezősége: oly sok nagyot, jelest hozott létre és oly sokszorosan kiérdemelte azt a közszeretetet és tiszteletet, a mely környezte életében és kísérte sirjába. Eljöttem, hogy veletek együtt tegyem le a kegyelet és hála szivüNKből felforró könnyüvel harmatozott koszorúját arra a sirhalomra, mely a fényes multú, nagynevü székely főnemes család utolsó férfi sarjának: a már csak néhai **HIDVÉGI GR. MIKÓ IMRÉNEK** zárja magában tetemeit.

Eljöttem, hogy szóljak és nyelvem — ime! csaknem megtagadja szolgálatát; szivem legalább a szavakat, melyek megszületnek ajkimon, sem érzelmei hű tolmácsainak, sem a nagy tárgyhöz nem ismeri méltóknak.

Hová folyamodjam? Hol keressem, hol találhatom a vezérfonalat, a jelszót?! Oh bizony nem máshol, mint abban a könyvben, a melyben az életnek minden helyzetére találunk megfelelő szavakat és találunk igaz tudományt: életnek tudományát. Úgy van! mert ime a Dávidtól búcsuzó Jonathán épen azt az érzelmet fejezi ki, a melynek

nagy és szeretett hazánkfia halálán fel kellett támadni mindnyájunk szívében: *monda Jonathán Dávidnak, emlékezetben leszesz, mert üres leszen a te helyed.*

Üres leszen a te helyed. A földet lakó ezer millió emberből -- úgy mondják -- minden másodpercze esik egy halálozás és mégis, e sűrű és szakadatlan levélhullás mellett: az emberiség élőfája örökzöld, lombozatában üres hely nem észlelhető, mert a halálozásoknál sűrűbb születések töltik be az elhullottak helyeit; kimerithetsz a nagy oceánból bármekkora hullámot: helyébe rögtön másik tolul és az előbbihez hasonló ütemre hömpölyög hab hab után. A társadalomban, az államban, az életben nincs üres hely; megzavarhatja mindennapias üzelmeit valamely rendkívüli esemény, de csakhamar visszatér szokott kerékvágásába. Itt nincs üres hely! De van ám a szívében és a ki itt tudott foglalni, annak helye, távoztával is, üresen marad és emlékezetben leszen. Ezt pedig kiről mondhatnók el méltóbban és igazábban? mint arról, a kinek hijját mélyen érzi, vesztését lesujtva gyászolja nemcsak családjá, rokonsága, hanem egyháza, nemzete, hazája; kiről másról? mint gr. Mikó Imréről, a kiből a jóságos szent isten megdicsőítette atyai gondviselését irányunkban, mert a legválságosabb időkre adta volt ez országrésznek, anyaszentegyházunknak! Ugy van, gr. Mikó Imre hitsorsosainak, honfitársainak szívében foglalt helyet *és e hely üresen marad!* Azokat a helyeket, melyeket az élet különböző mezein: a társadalomban, az egyházban, az államban osztatlan dicsőséggel töltött be, elfoglalják mások; de vajjon betöltik-e? Az már más, és pedig oly fontos, nagy kérdés, melyre ha tudnánk megnyugtató feleletet, nagyban könnyülne vesztésünk sulya. De hagyjuk ezt most; e napot az emlékezetnek szenteljük, azon férfi emlékezetének, a kiről elmondhatjuk: *emlékezetben leszesz, mert üres leszen a te helyed!*

Az ő emlékezetének, a mely még oly eleven, hogy szavának hangja fülünkbe cseng; arcának vonásai lelki szemeink előtt állanak. Ezekre már ráborította setét fátylát az enyészet; de a mit nem fednek a temető rögei: halhatlan lelkének képét, jellemének főbb vonásait, jertek, újítsuk fel; mert ennek emléke nemcsak mibennünk, ha-

nem az utánunk következő nemzedékekben is, elevenen kell hogy éljen és buzdítson nagyra, szépre, jóra, nemesre!

Nagyba kezdettem, atyámfiái: gyarló ecsettel vázolni egy képet, mely hű legyen és méltó is a köztisztelettel koszoruzott eredetihez. Megfelelhetek-e e feladatnak? nem tudom; azt azonban ígérem, hogy a tisztelet, a szeretet, a hála vezetik bár ecsetemet, de hizelgés nem fogja színeznii képemet, mert azzal épen annak bántanám meg szellemét, a kit megtisztelni óhajtok.

Krisztus urunk mondotta: *az ő gyümölcseikből ismeritek meg őket.* Meg akarunk ismerkedni azzal a láthatlan valamivel, a mi teszi az ember lényegét: mindenekelőtt tetteire fordítsuk figyelmünket és azután igyekezzünk tisztába jöni azok indokaival. Lássuk meg mindkettőt.

Az a hetvenegy esztendő, a mely gr. Mikó Imrének részébe jutott vala: szép, nagy tettekkel gazdag. Megemlitem-e gyermek- és ifju-korát, a mely, mint szabályszerűen lennie kell: az előkészületnek, ismeretek gyűjtésének vala hangyaszorgalommal szentelve? Atyámfiái! mint az anyagi, ugy a szellemi vállalatokra megfelelő tőke kell; e nélkül az egész csak szappanbuborék: gyorsan növekedő, ragyogó színekkel pompázó, de hirtelen szétpattanó üres hólyag s végeredménye egy cseppecske, mely szennyfoltot hagy maga után. Mindkét nemű tőkét — főleg az utóbbit — szorgalommal és munkával gyűjtjük; ez úton szerezte meg az idvezült kellő ismereteit és a tanodából, melynek kitűnő növendéke volt, átlépett a gyakorlat nagy iskolájába: közhivatali pályára. Lábát a létrának alsó fokára tette, de gyorsan emelkedett; mert képességével párosult szorgalma és igazságszeretete, megnyerte az ország és a fejedelem bizalmát; így láttuk őt az erdélyi volt kormányshé, országgyűléstől kijelölt és a fejedelem által választott, tehát törvényes, tanácsosai sorában; majd a kincstárnoki széken. E minőségben kísérlette meg a közbenjárást a fejedelem és a nemzet között. Nehéz volt a feladat; nehezék az idők; kinek sikerült volna? A féke-vesztett szenvedélyek fergetegében kicsoda hallgat a józan mérséklet szavára? A vi-

har üvöltése nem elnyomja-e a szelidebb hangokat; és a cikázó villámoktól elvakult hajós káprázó szemei felismerik-e a lámpa-torony fényét? Az ő bére lön fáradalmaiért: alólról gyanusítás, feljülről kegyvesztés; és ő nemesen tűrt, szenvedett, hallgatott és félreállott. De mint a nyári köd szétfoszlik az emelkedő nap sugarai előtt: az események fénye eloszlatta a homályt és a nemzet megismerte nagy fiát; az uralkodó pedig, mikor kezdé belátni, hogy a magyart tulnyomó erővel letiporni lehet, de alkotmány-ellenesen kormányozni nem: Erdély kormányát más kezekre nem bízhatta a gr. Mikó Imrécin kívül; és ő — bár tudta, hogy a szélvész megszűnte után még sokáig hánykódik a tenger és hullámhegyre hullámvölgy következik — mégis elfoglalta ez állomást, mert azt vallotta, hogy a haza javára minden tiszteséges alkalmat megragadni s felhasználni: mulaszthatlan szent kötelesség. A hullámvölgy csakhamar bekövetkezett és gr. Mikó ismét magánéletbe vonult; mert a ki életét, tehetségeit hazájának szentelte: az törvényellenes állapotok megszilárdítására nem nyujthatott segédkezet. Majd jött az éj után a virradat, az új korszak és a kipróbált hűségű honfira a hazának szüksége lett; a hatvan évet meghaladott ősz, mikor anynyi munka után édes lett volna a nyugalom, ismét felvette az igát; nem, mivel vágyott reá, hanem, mert szükség volt ő reá. Láttuk őt a második magyar ministeriumban: a közlekedésügyi tárczával kezében. Befolyásának, önfeláldozó munkásságának köszönhetjük nagy részben, az Erdélyt nyugattól keletig átszelő azt a vasutat, a mely tovább fejlődve leend egy Erdélyen átvonuló aranyérré. Bizony, bizony, gr. Mikó mi közöttünk emlékezetben leszen!

Közhivatali pályáját megszagathatták az események; de munkásságát hazája, nemzete javáért, ketté nem vághatták. Mikor hazánk földe egy nagy temető volt: szabadságharcunkban elhullott hőseink és szabadságunk gyászos temetője; mikor fegyvertől, bitófától megkimélt jobbaink, vagy börtönben sohajtoztak, vagy idegen földön bolyongtak hontalanul; mikor az önkény vas uralma závárt vetett ajkainkra; a csüggedés elbénitotta tetterönket és hitünk, reményünk a jobb jövő felől haldoklott: akkor gr. Mikó

elállt és megindított egy mozgalmat, melynek — mint maga mondá — célja volt: „a nemzeti öntudat, önbecsérzet és munkássági ösztön ébredtartalása, erősítése és kifejtése által a nemzet önéletében való hitének és reményének megszilárdítására és a kétségenkívül bekövetkezendő jobb jövőnek türelemmel s férfiasan bevárására hatni.“ Szép és nagy volt a cél, de szűk a működésre szabad tér; mert kezeink kötve és az idők olyanok valának, a melyekben hallgatni arany, szólani pedig vas: azaz hogy vasbilincs vala. De gr. Mikót a feladatnak sem nagy, sem nehéz volta el nem rettentette, sőt inkább buzditotta, lelkesítette: hisz hazájának, nemzetének ügye, fenmaradása, jövője forgott kérdésben; és ő szólt, irt, buzditott, bátorított, tett, áldozott fáradhatatlanul. Ugy hitte, hogy „azon a téren, hol a mi honszeretetünk s nemesebb ösztöneink munkatért és kielégítést találnak, nincs a parancsnak helye: itt egyedül erkölcsi indokok alapján, önjószántunkból kell, hogy mindazt megtegyük, a mivel nemzeti érdekeinknek tartozunk.“ Felébresztette halálálmából az erdélyi gazdasági egyletet. Az erdélyi országos magyar nemzeti színház, melyet az önkényuralom korszakában egy katonai parancsnok, amugy könnyyedén elajándékozott volt: az ő fáradozásainak köszönheti új díszét, virágzását. Az ő erélye, tapintatos bölcsesége hívta új életre a kormos üszkők alól, n.-enyedi főtanodánkat, melyet az önkényuralom elemi iskolává akart törpíteni; az ő elszánt szilárdságán tört meg az az áramlat, mely a legközelebbi multban e tanoda megszokítására vala irányulva. Ő hiv és fáradhatlan munkása volt irodalmunknak, s nemcsak anyagi segélyével tette lehetővé több jeles mű megjelenését, hanem ő maga is gazdagította. Multját törekvett feltárni a nemzet előtt, melynek a jövő iránt megcsökkent vala reménye, hogy ebből merítsen bátorságot, erőt és tanulságot. „Az én tanító m — ugymond ő — a történet..... Jaj az egyénnek, mikor őt mult életének emlékezete elhagyta; midőn nem tudja mit és hogyan élt át; miből szabadult, mikor, mik által volt boldog. Szóval: mikor

ránézve lefolyt élete sirhalommá vált, melyben csak romok vannak s körében némaság. Jaj a nemzetnek is, melynek élettáblájára vagy semmi sincs följegyezve, vagy a mit az elődök századok során felírtak, az utókor előtt érthetlenné válik, vagy önhanyagsága és ellenséges kéz miatt letörlődik. Én irtózom rá is gondolni, hogy e sors valaha részünkbe jusson. A nemzetnek saját történetét elfeledni nem kevesebb, mint saját életgyökereit a földből, melyen áll s a melyet hazájának nevez, botor gondatlansággal, szántsándékkal kiszaggatni.“

Itt jól esik felemlítenem, hogy önálló két nagyobb műve, oly igénytelen két ember életirása, kik közül az egyik bemohosult sirkövéről halála napját is alig lehetett kibetűzni; míg a másik nyughelyét nyolcz ujnyi szélességű meghasadozott fejfa jelölte. Ez a két szegény ember, egyházkerületünk két papja volt! Nekem úgy jön, hogy mikor Erdély egyik legkitünőbb főura évek munkáját szentelte ama csaknem névtelen sirok lakói emléke fölújításának: nemcsak szaktanulmányi vonzalmát és a nemzet kelőleg nem méltányolt hű munkásai iránti kegyeletes érzelmeit követte, hanem az erdélyi reformált anyaszentegyház főgondnoka ennek papságához is intézett felhívást, a mely ha szavakba foglalva nincs is, de a példa felmutatása által, nem kevésbé ékesszóló. Vajha lenne hatásos is!!!

A gr. Mikó Imre nagyszerű alkotása továbbá az erdélyi országos muzeum. Büszkén említem ezt fel; vagy nincs-e okunk büszkéknek lenni arra a nemzetre, melynek kifosztott, rabolt, zsarolt, tönkrejuttatott tagjai tudtak áldozni százezreket, és pedig nem valami nyereszkesre számított vállalatra, hanem a szellemi mivelődés fejlesztésére: a tudomány oltárára. Ily nemzet jövője felől, a mely felfogja, megérti, betölti hivatását, avagy kételkedhetünk-e?

Azonban ne feledjük, a nemzet, mint a hadsereg: erejét, vitéségét csak kellő vezetés alatt bírja érvényesíteni. Vezér kell a sereg élére, még pedig olyan, a ki a kellő más tulajdonok mellett: ismerje, felfogja vitézei geniusát, rokonszenvezzen velök. Mi pedig megszoktuk, sőt megkívánjuk, hogy vezéreink ne csak lőtávoból intézzék a csa-

tát, hanem — ha kell — élünkön vezessék a rohamot. Tudta ezt gr. Mikó Imre, azért nem szóval, hanem tettel lépett fel: letette nagyszerű adományát a haza oltárára és hitte, hogy nem marad egyedül. Ugy is lőn; a nemzet méltónak bizonyult önmagához és..... megszületett az erdélyi országos muzeum, mondaná, a ki előtt zárt könyv szomorú multunk. Évekig kelle kérni, várni, alkudozni: míg megnyerhettük az engedélyt, hogy saját filléreinkből alapíthassunk, fentarthassunk oly tisztán tudományos közintézetet, melyhez hasonlókat más országokban maga a kormány alapít és tart fen a közjövödelmekből! Imé, az idők tanuja!!

Gr. Mikó Imre végül egyházkerületünknek és ebben két tanodánkknak volt főgondnoka; és pedig nemcsak névvel, hanem tettel. Az ő bölcsesége, higgadsága, pártokon feljül emelkedett nagysága, kiméletes gyöngédsége és az a közbecsülés, az az osztatlan tisztelet, mely őt a tekintély el nem homályosodott fénykeretével környezte: hogy mekkora áldás volt egyházunkra, azt közvetlenül tudjuk, mélyen érezzük, valakik ennek közelmúltját ismerjük. A legkisebb jármű kormányzása is igényel — ha egyebet nem — folytonos figyelmet; hát még oly nagy hajóé, minő erdélyi ref. egyházkerületünk? s kivált ha anynyi ellenkező szelektől zajlanak a vizek, mint azok, a melyeken, vajha, áteveztünk volna!

Ime, minő fontos és nevezetes helyeket hagyott üresen az, a kinek már csak emléke a miénk. Ez emléket melegen szorítsuk keblünkre. *Emlékezetben leszesz, mert üres lészen a te helyed!*

E sok oldalu és fontos hivatásnak megfelelni; e helyeket nemcsak elfoglalni, hanem betölteni, és pedig úgy, a mint az idvezült tevé; e nagy munkákat végrehajtani: csakis folytonos és kitartó munkásság lehetett képes. És ime, a gr Mikó Imre jellemének egyik vonása: fáradhatlan munkásság a közért. Ugy van! ő neki a munka-szünetet a halál hozta el.

Annak a nemzedéknek, a melynek nagyban meggyérült soraiba tartozott idvezült halottunk, a volt a vezérrelve: *a kire sokat bízta, attól sokat kérnek számon.* Ő maga is világosan kimondotta: „minél nagyobb

részt bir valaki a hon földéből, annál nagyobb számu erkölcsi kötelezettségei vannak, annál láthatóbb az áldás a hazán, ha ezeket teljesíti; valószínű és előrelátható a bekövetkezendő átok, ha semmibe veszi.“ Ugyan mit is gondoltok: az isteni gondviselés szélesebb hatáskörrel és a többség felett anyagi, akár szellemi nagyobb tehetséggel azért áldott volna meg egy némelyeket, hogy ezek így szóljanak az evangéliumi gazdaggal: *én lelkem sok esztendőkre eltett javaid vannak, nősza azért egyél, igyál és vigan lakozzál!* Csak azért volnának-e mentesítve a mindennapi kenyér gondjaitól? hogy semmittevésben, vagy szeszélyeik kielégítésében, élve, gyönyörök hajhászásában töltsék hiábavaló napjaikat; vagy pedig azért, hogy tehetségük szerint tegyenek, munkáljanak, áldozzanak a közért?! Atyámfiak! az embernek valódi becsét mind isten, mind a részrehajlatlan történelem ítélőszéke előtt, nem a hely, melyet elfoglal, nem a vagyon, melylyel bir: hanem az dönti el, hogy helyét mikép töltötte be, mit tett, alkotott, létesített; és csak a *munkás méltó az ő maga bérére.* Ez az elv volt apáról fiura szálló öröksége azoknak a fényes családoknak, melyek adtak hazánknak hősöket, államférfiakat; nemzeti irodalmunknak szövétnek-hordozókat; egyházainknak, iskoláinknak, a szó valódi értelmében vett, pátronusokat; a kikre büszkék lehetünk: kiknek nevöket, tetteiket emlékezetben tartani kegyeletes kötelességünk. Egy ily ősi fényes család utolsó férfi sarja felett zárult be a sirhalom. Bizony *üres lesz az ő helye; emlékezetben lesz nagy neve!!!*

Mint előre bocsátva megjegyeztem: minden emberi cselekedetnek, munkásságnak erkölcsi bece indokaitól függ. Az a kérdés áll hát itt előnkbe: mi volt indoka a gr. Mikó Imre ernyedetlen munkásságának? Kisérjük meg a feleletet.

Látunk folytonos, kitartó munkásságot sokaknál, kiket a szükség kényszerít rá vasmarkával, és ennek nyomása tágultával a megszokás hajt tovább a régi kerékvágásban. Távol legyen tőlem, hogy kárhoztassam az ily indok szülte

munkásságot, sőt készségesen kalapot emelek előtte; mert azt, a ki helyesen felfogja érdekeit és teljesíti kötelességeit: okos, becsülendő embernek tartom. A becsületes munka legbiztosabb alapja, mint az egyén, ugy a nemzet jólétének; míg a tisztességes koldulás előbb-hátrább átmegy a szentelen koldulásba és az ingyenélők, herék számát szaporítja.

Hogy idvezült halottunk munkásságának nem az a kényszerűség volt szülőanyja, mely betű szerint hajtja végre a Pál apostol által kiadott parancsot: *a ki nem dolgozik, ne is egyélk*, azt Erdély egyik első rangu földesurának ravatala mellett nincs miért bizonyitgassam. Ha még fölemlitem, a minden igazán nagy lélek elválhatlan sajátságát és biztos ismervét: azt a nemes egyszerűséget, a melynek kinyomata volt az idvezült egész külsője, társalgása, életmódja: bizton erősíthetjük, hogy gr. Mikó Imre más életviszonyok között is tudott volna magának oly állást vívni ki, melyben akaratának szabadsága független legyen. Ő soha sem esett volna abba a sulyos szolgaságba, melynek nehéz igáját a fokozott fényűzés rabjai huzzák; a kik fölemésztik egészségöket, életöket, sőt becsületöket is, csakhogy rövid ideig csilloghassanak, mint anynyi bolygó-tűzek: a mocsárok korhadványainak gyorsan eltűnő szülőttei.

Másokat szakadatlan munkásságra az ösztönöz, a mit az apostol a lélek gyötrelmének nevez: *a pénznek szerelme*. Ezck éjet napot öszszetéve futnak, fáradnak: lábuknak talpa nyugtot nem ismer; szereznek, gyűjtenek: soha sincs elégök; oly veszedelmes nyavalyában sinlenek, a mely égető szomjjal kinozza áldozatait, és az ivás e szomjat nem oltja, hanem fokozza. E szerencsétleneket lelkemből szánom, de követ rájok nem dobok, mert szenvedélyök már magában sulyos büntetés; különben is miért kárhoztatnám azt a Dávidot, a ki beszerzi a kellő anyagokat, és így módot nyujt utódjának, hogy azokból istennek és az emberszeretetnek építsen templomot? De kárhoztatom azt a sivár kéjvadászt, ki elfecsérli, a miért nem ő fáradott, a mit nyert hitbizományba: az ősi vagyont, és hagy családjának nevet és koldusbotot, czimet és ahoz tapadt czifra nyomoruságot.

Ama kezek, a melyek most tétlenül vesztegelnek a halál bilincseiben, soha sem voltak szűkmarkuak; hány özvegy, árva, ügyefogyott, nyomorult és sorsüldözte szerencsétlen tehet e mellett bizonytságot, a kiknek kérésök soha sem maradt meghallgatatlanul; a kikhez sokszor kérés nélkül is eljutott a kegyadomány: mint isten áldott napja besüt a szegény kunyhója ablakán és segédül jön a gyéren táplált kályha pislogó tűzének. Az idvezült szorosán követte azt a meghagyást: *a mit ad a te jobb kezed, ne tudja azt a te balkezed*, anynyira, hogy legnagyobbszerű alapítványainak, az ő intézkedése szerint, csak halála után kellett volna köztudomásra jutniok. Ily férfinál, kinek mondhatni mindennapját egy-egy jótétel jelezte, még a roszakarat sem merné a munkásság mozgó erejét a pénz szerelmében keresni.

Van még más kútfeje is a munkásságnak: a nagyravágyás. Láthatunk lázas tevékenységet némely embereknél, a kik mindenütt ott vannak, mindenütt szerepelniének, mindenhol az első sorba furakozniának; éltök szakadatlan sürgésforgás, jövés-menés, ide-oda kapkodás, újnál újabb tervek, indítványok koholása, a feltűnésnek, a tömeg tapsainak, a népszerűségnek mohó hajhászása; a kik nem válogatnak az eszközökben, csak célra vezessenek, vagy legalább azal kecsegtessenek. S mindezt miért? Czegül kifüggesztik a közjót, közérdeket, közművelődést: szóval mindent, a mi nagy hangzásu és mint a rosz korcsmáros, a leghiresebb borok nevei alatt, hitvány vinkójukat mérik. Kaparnak szünetlenül — mint a mese író tyukjai — de ha őszintén kellene megvallani, hogy miért? velök együtt felelnék: „mert magvaeska van benne!”

Félre ne értsetek, én itt a nemtelen, vagy helyesebben, az önző nagyravágyást festettem, nem, mintha tagadnám, hogy létezik nemes vagyis önzetlen nagyravágyás: mely hat, alkot, áldoz, csak azért, hogy nagyot vihessen ki, melyből reá semmi előny sem háromlik, s tevékenysége épen azért akkor sem lankad, mikor bére amolyan tövis-koszoru-féle. A nagyravágyásnak ama nemét csak azért mutatam fel, hogy rajta mint setét mögületen annál inkább ki-domborodjék ünnevelt halottunk valódi nagysága, nemessége.

Hisz ti is láttátok őt a hatalom magas polczán; érezte-e veletek a nagy urat? vagy inkább a szives, nyílt, őszinte férfi nyájas modora, előzékenysége és finom tapintata által magokat ő hozzá emelteknek és nem őt hozzátok leereszketdettnek éreztétek?! Azt pedig jegyeztétek meg atyámfiaink, hogy a ki önző nagyravágyással kapaszkodik fel a magasba: az gögös, döllyfős, lenéző, megvető, a kisebbeket magától távol tartó és oly kényúr irányukban, a mily porbancsúszó és émelygésig hizelgő volt egykor a felette állók irányában. A ki meggörbedve jár bibornok korában, rendszerint kevélyen kiegyenesedik pápává választatása után.

Nem minden indokait soroltam fel a munkásságnak: egyet szándékosan hagytam utoljára. Melyiket? Találjátok ki. Láttátok-e a házi atyát, mily kitartással és kedvteléssel dolgozik reggeltől késő estig; mily kész örömet megvon magától minden lehetőt, csak övéi ne lássanak szűkséget és magzatainak megadhassa a legszebb örökséget: a jó nevelést? Betekintettek-e vagy egyszer amaz alacsony kis ablakon, melyből a gyertya világa sokszor éjfélig is kisüt a setétbe? Ha igen, láthattátok az édes anyát varrójával virasztva az alvó család, vagy éppen beteg gyermeke ágya mellett; mily gyorsan mozog az egész napi munkában elnemfáradt kéz, és azokból a szemekből, melyekre álom nem nehezdedt, mikor a szendergőkre széttelint, sugárzik valami, a mi kedvesebb, éltetőbb a tavaszi első napsúgárnál.

Én mondjam-e meg: mi a forrása ennek a munkásságnak? Nincs miért, hisz ti magatok tudjátok, érzitek, valljátok, hogy az a szeretet. Úgy van, atyámfiaink! munkára kergethet a szükség; ösztönözhet a nyereségvágy; sarkalhat a nagyravágyás: de oly munkásságnak, mely ernyedetlen, kitartó, soha sem lankadó; oly munkásságnak, melyet a siker kimaradása el nem csüggeszt, melytől a gyanúsítások el nem tántoríthatnak, a mely bért nem vár, jutalomra nem számít: ily munkásságnak csak az igaz, és nemes szeretet lehet okfeje.

És már most bocsássátok szemlére az idvezült gróf Mikó Imre különböző munkásságait; tekintsétek meg azok célját, irányzatát; bíráljátok meg tárgyait, eredményeit: és meg fogtok győződni, hogy ily nemes munkában töl-

tött életnek csak nemes lehetett mozgató ereje. Ugy van, az a nemesen és igazán szerető szív, a mely — oh fájdalom — már megszűnt dobogni! Ime, a gr. Mikó Imre jellemének fővonása a szeretet!

Szerette ő hiven, melegen, egész odaadással hazáját, szerette az embereket és szerette családját. Nem olyan volt ő, mint egy némely ugynevezett nagy férfiú, a ki bőkezű ott, hol nem saját erszényéből kell fizetni; szabadelvű, hol nem az ő alattosai forognak kérdésben; szeretetteljes s előzékeny mindenki iránt, kivéve hozzátartozóit; nagy ember a néző közönség előtt, de kicsinykés törpe házi pongyolájában. Gr. Mikó Imrét mennél közelebből ismertük, annál mélyebb tiszteletet éreztünk irányában; annál nagyobb vonzalommal ragaszkodtunk hozzá. Az ő szerénysége, mint az a gyöngéd virág, a mely kelyhét bezárja a déli nap merev tekintete előtt s csak az alkony hűsében nyitja meg és árasztja illatát: nem a nagy tömeg bámész szemei előtt, hanem meghittjei körében nyilatkozott. Olyan volt ő, mint az a mestermű, a melyet elolvasunk százszor is és mindig újabb meg újabb szépségeket fedezünk fel benne. Ő szeretete által sziveinkben foglalt helyet: *ez a hely üresen marad és ő maga emlékezetben léssen!*

Ez a szerető, nemes és érzékeny szív menyinyi és mily keserves csapásokkal vala sulytva: hányszor kelle vérezni, emésztődnie a mély bánattól; hazájáért, nemzetéért és a mély bánattól: korán elszalasztott kedvesei után! Félre huzzam-e a függönyt az ő magán élete elől? hogy meglássátok mily nagy igazat mondott nyilatkozatával: „ezután csak a munkában találom minden szó rakozásomat!” Leleketek elébe állítsam azt a menetet, melyben az ifju vőlegény kíséri gyönyörű aráját . . . a temetőbe. A szerető férjet mutassam-e fel? mikor a távolban csaknem egyszerre veszi az öröm- és gyászhirot, és ő nem mehet üdvözölni az árvává lett új szülöttet; nem búcsucsókját nyomni a haldokló hitves ajkaira; nem mehet . . . hazája ügyéért szakadt volt ki övéi karjaiból, és hazája elleneinek szuronyai állják el hazatérő útját! Lefessem-e azt az édes atyát? ki vágyva várja egyetlen

fiának: neve, vagyona és erényei szép reményü örökösének hazajöttét külföldi körútjából; előre örvend annak a boldogságnak, hogy ő vezetheti be az életbe, és . . . villám szárnyakon jön a rémes, az aggasztó hír: az apa siet és megérkezik . . . befogni az elhomályosodott szemeket, melyekből a hosszas távollétre következett vizionlátás örömeinek egyetlen sugara sem lövellett réá. Tovább kísérjük-e ezt a szíven sebzett jó atyát, hogy ismét koporsók mellett találjuk: azoknak koporsói mellett, kiktől örömet remélt volt élte alkonyára?! Ugy volt elrendelve, hogy ki egykor dúsgazdag vala szerető szíveiben, mint férj és atya; kinek, mint maga mondá: „egy ikét a föld angyalainak adta volt mindennél drágább birtokul az ég: drágábbat a világ kincseinél, legjobbikát a női lelkeknek, nemének ékességét;“ ki elébe a legszebb jövő mosolygott gyermekeiben: annak mindezeket egyenkint kelljen elveszítetni, egyenkint elsiratni, hogy a hegedő-félben levő sebeket újabb keserves vesztések szaggassák fel; hogy ne maradjon több egyetlen egynél, mint megszedett szőlőtőn az ott feledt fürtöske!

És gr. Mikó Imre mind e sokszoros keserves csapásokat, mélyen érezte és feledni nem tudta bár: oly erős lélekkel hordozta, hogy ezek szellemének élénkségét el nem bénították; derült kedélyét be nem fellegezhették. Mint a spártai ifju, arcának egy izma sem árulta el, hogy belséjét a fenevad marczangolja. Hátha megemlékezünk arról is, a mit felednünk nem lehet, hogy az ily sok lelki szenvedésekkel meglátogatott életnek a testi kinok tengerébe kelle fulladnia; hogy szaggató fájdalmak között hetekig kelle szembe néznie az elhárithatlannak felismert bizonyos halállal; és lelkünk elé idézzük a nagy szenvedőt, a kinek ajkaira zugolódás, békétlenkedés, panasz nem jött, hanem csendes megadással várva-várta a megszabadulás óráját: bizonyára nem lehet meg nem hajolnunk azon nagyság előtt, melyet gr. Mikó Imre akár mint a közügyek bajnoka, akár mint a magánélet embere mutat nekünk; nem lehet nem észlelnünk azt a valamit, a mi a különben gyenge, tehetetlen emberben ily felségesen dicsőítette meg magát.

De hát mi ez a valami? A miveltség, a tudomány, a bölcsészet? Atyámfiai! kereszttek elhordozására és pedig emelkedett lélekkel hordozására erőt, képességet csak annak nyomdokaiban találunk, a ki a menynei atya akaratján teljes megadással és az emberiség iránti magasztos szeretettel hordozta és dicsőségjelvényévé szentelte a különben gyalázat keresztjét: Gr. Mikó Imrének a rásulyosodott lelki, testi szenvedések között erőt kereszttyén vallásos hite adott. Mert az ő jellemének harmadik vonása a vallásosság.

Itt egy jelenetet — az utolsót — el kell hogy beszéljek nektek az idvezült életéből. Az utolsó előtti estén hivatott magához, ki azelőtt pár órával leverve távoztam volt beteg ágyától, a melyre már láthatóan vetődtek a halál árnyékai. A kinok között vergődő beteg vigasztalást kért. Vigasztalást tőlünk, kik mélyen lesulytva vigasztalhatatlanok voltunk! Minő földi hatalom, erő, mesterség vagy tudomány adhatott volna itt vigasztalást? És mégis megtaláltuk . . . A haldokló — távoztamkor — megdicsőült arczezal, megkönnyebbülve szorítá meg kezemet és kívánta isten áldását. Sejtitek-e mi volt a varázs-szer? Ugy-e nemcsak sejtitek, hanem bizonyosak vagytok benne, hogy imádkoztunk. Ugy van; imádkoztunk s míg arczainkon végig futott a könnyü; szivünkben, lelkünkben annál a menynei atyánál voltunk, a ki mindeneket javunkra intéz; a ki ha terhet mér reánk: erőt is ad elhordozására. Kik ott valánk: hozzátartozói, barátai, mindnyájunk előtt szent helylyé változott e szoba, anynyi kinok néma tanuja és oltárrá a nyoszolya, melyen szivét áldozá az, a ki menynei atyja munkáiban töltötte életét most — mint Izrael főpapja — bemenendő volt a szentek-szentébe; és mi bennünk megerősödött, megizmosodott, megtörhetlen bizonyossággá emelkedett a halhatatlanság hite!

Ezt az eseményt nem azért beszéltem el, hogy azzal a gr. Mikó Imre vallásosságát bizonyítsam; bebizonyította ezt az ő egész élete, annak irányzata, minden cselekedete, működése, ember-szeretete; megdicsőült nagy lélekkel hordozott szenvedéseiben; ő magához hasonló, mindig ugyanaz maradt életében, halálában. De fel akartam mutatni a

hivő keresztyént halálos ágyán; fel azt: hogy neki ott is van biztos menedéke, a hol a könnyelműségtől, álbölcselkedéstől megszédített ellentállhatlanul sodratik a kétségbeesés setét örvényébe. Atyámfiak! ne feledjük, hogy elébb-hátrább mindnyájunknak ki kell ürítünk a keserű poharat; hogy mindnyájunkra vár az az óra, melyben epedő lelkünk vigaszt nem találhat a földön, a földiekben, sem semmi-
ben, a mi emberi: hanem csak egyedül amaz élő víz forrásánál, *a melyből a ki iszik, soha meg nem szomjuhozik!*

Ime, kedves atyámfiak! megkísérlettem főbb vonásaiban vázolni ama nagy férfi jellemét, kiről méltán mondjuk: *emlékezetben leszesz, mert üres léssen a te helyed.* Jól érzem, hogy művem, mint törött tükörben a kép: nem egész; de azzal biztatom magamat, hogy a felmutatott részletekben élethű s remélem saját közvetlen tapasztalástokból adtok igazat nekem, mikor azt állítom, hogy néhai gr. Mikó Imre jellemének három főbb vonása: az önzetlen és ernyedetlen munkásság a közért; a tiszta, nemes szeretet és az igaz vallásosság. Oh hogynem! hisz az ő munkásságának, szeretetének, vallásosságának kézzelfogható tanubizonyságait a ti kezetekbe tette le. Mihelyt meggyőződött arról, hogy keblében a közel halál magvát hordja: rátok, szeretett székely nemzetére gondolt — nem mintha az előtt feledve lettetek volna, — hanem rátok gondolt: hogy jövőtök, jóllétetek biztosítására tegye a tőle telhetőt, és tette nagyszerű alapítványát e városban létező közép-tanoda számára.

Atyámfiak! Erdély fejedelmei, főurai a közmívelődés és vallásosság emelésére tett jelentékeny alapítványaikkal örökre maradandóan jegyezték be neveiket nemzetünk és egyházunk évkönyveibe; legyen áldott emlékezetök, kegyelettel és hálával legyen említve nevök a késő maradék ajkain! Távoly legyen tőlem, hogy levonni akarjak adományaik becséből avagy csak egy hajszálnyit is: sőt mély tisztelettel áldozok emléköknek; de nem tehetem, hogy meg ne jegyezzem: ezek adtak feleslegökből, adtak örökség szerint rájuk maradt vagyonukból, akár abból, a mit ezek

jövedelméből megtakarítottak. Ezt gr. Mikó Imre is megtehetette volna, de ő forrón szeretett nemzetének azt adta, a minék — minden többi vagyona felett — legkedvesebbnek kellett lennie előtte, mert saját kezei keresménye, nehéz, terhes és sokszor kellemetlen szolgálatának volt bére; adományán az ő veritékének csillognak gyöngyei, azok a már hajlott koru férfi megfeszített munkásságának gyümölcsei, és ezt ő nektek hozta, nektek adta!! Nem jut-e eszetekbe a monda a pelikánról, mely saját keblét szaggatja fel s mintsem éhezni hagyja, vérével táplálja fiait?!

Nemes székely nemzet — ki a legközelebbi időig, kezdedben fegyverrel vitézül védted hazánk keleti határait — honvédelmi hivatásodnak nincs vége, csak a fegyver neme változott; neked az igaz műveltség fénylő szövétének kell magasan lobogtatnod s bevilágítnod vele a tudatlanság, bárbarság éjjelébe; mert bár a nyers erő nem szűnt meg fenyegetni, s eshetőleg ezzel is meg kell küzdenünk: de a véggyőzelem és így a fenmaradás, e földrészen, annak a nemzetnek van biztosítva, mely az igaz, a keresztyén műveltség, a humánitás és szabadság lobogója alatt harcol. Oh te — ki felfogtad helyzetedet, mikor a legsanyarubb időben, áldozatiddal létesítetted azt az intézetet, melyet nagy fiad dicső adománya oly szép jövővel biztatott meg — ápdold hön e dicső alkotásodat, legyen ez szemed fénye, büszkeséged, s ne hagyj, hogy a gr. Mikó Imre alapítványa valaha árva ház gyámolítására szoruljon,*) hisz ekkor, — menne bár milliókra — kellő menhelyet még sem nyújthatna egy elárvult egész nemzetnek!

Te Székely-Mikó tanoda, a ki egy nagy család nevét örökited meg, legyen örökséged szép jellemnek három főbb vonása: fáradhatlan munkásság a közért, hő és termékeny szeretet a szépért, nemesért, a hazáért és igaz vallásosság; ne hiányozzék e három vonás egyike is növendékeidben, kiktől az idők beláthatlan hoszu során keresztül áldás háromoljék a hazára, a nemzetre! Légy örök emléke a jónak, a nagynak, a nemes-

*) Vonatkozás a néhai gróf végrendeletére, melyben a sepsi-szent-györgyi tanoda megszűnése esetén alapítványát egy székely árva ház alapjául hagyományozza.

nek; folytonosan gyarapódva és haladva erőről erőre, nyereségről nyereségre; légy világító-torony itt keleten, mely mint a nap: fényt, meleget, életet árasztva, tartsa mindig viruló ifjúságban annak emlékezetét, *a kinek helyét üresnek érezzük!!*

És te S.-Szentgyörgy nemes városa, ki kebledbe fogadtad, szép áldozatokkal gyámolítottad ezt az intézetet és e mai nap emlékét is megörökítetted*): légy, maradj ennek továbbra is szerető édes anyja; ha az ősök érdeme még a késő nemzedékre is lövelli fényét, menynyivel inkább áldásosan kell a magzatok erényének visszahatni a szülőkre! Legyen ezért e tanoda öröme, büszkesége, jóllétének, folytonos emelkedésének hatalmas eszköze; virágozzál évszázak hoszu során keresztül; légy becses a nemzet szemében, mint a ki nagy fiának örződ élő emlékét kebledben!

Mi pedig kedves atyámfiai! emeljük égre szemeinket; hisz arra tart útunk, és ott van az, a ki mig közöttünk munkált, isten áldása volt hazánkon, nemzetünken, anyaszentegyházunkon; s ha tiszteltük, szerettük éltében; ha fájó szívvel érezzük helyét üresnek keblünkben: hadd gyuljon fel buzgóságunk az ő ravatalánál, mint szent oltár tűzénél, hogy a közért fáradni, áldozni kész, a hazát önzetlennül szerető és a föld rögei között vallásos hittel munkáló emberek helye ne legyen üres hazánkban. Ekkor lesz gr. Mikó Imre általunk és mibennünk, hozzá méltóan, emlékezetben!!!

Ugy légyen!

*) E nap emlékéül S.-Szentgyörgy városa a „Székely-Mikó tanoda“ számára 100 évig, évenként 100 % egy száz forint fizetésére kötelezte magát.

